

IV. ATATÜRK ve TÜRK DİLİ

Atatürk; bir asker, bir devlet kurucusudur. Ancak o, toplumumuzun yetiştirdiği bir aydındır. Aydın olmanın bütün sorumluluğunu da yüreğinde duymuştur. Bu yüzden, kurucusu bulunduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin karşılaştığı sorunlar üzerinde de düşünmüş ve çözümler üretmiştir.

Biliyoruz ki onun kurduğu devletin dayandığı temel kavram “ulus”tur. Bu yüzden o bir uluslaşma sürecini başlatmıştır. Ulus, bir kimliktir. Bu kimliği ortaya çıkaracak olan, temel değerlerdir. Bu temel değerlerin başında ise, kültür ve dil gelir.

Atatürk ve Kültür

Atatürk yeni devletin kurucusu ve yöneticisi olarak, bu kez, çağdaş uygarlık çevrelerine Türklerin uygar varlığını kabul ettirme savaşına girişmiştir. Bu yeni savaş, onun dayandığı güç kaynaklarından birisi, “ulusal tarih mirası” olarak gördüğü “Türk kültürü”dür; çünkü Atatürk’e göre kültür, bir ulusu ulus yapan, ona ulusal kimlik kazandıran başlıca öğedir. Bundan ötürü o, kültürü, kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin “temeli” saymıştır. Bu kavram üzerinde titizlikle, önemle ve dikkatle durmuştur.

Şüphesiz kültür kavramının alanı ve kapsamı oldukça geniştir. Bu yüzden kültür, çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Nitekim Atatürk de, bu özelliğinden dolayı kültürü çeşitli biçimlerde tanımlamıştır. Örneğin; “Kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekayı terbiye etmektir.” Bu tanım, Atatürk'ün bireyi ön plana alarak yaptığı bir tanımdır. Bireyi, onun çalışmasını ve güçlülüğünü. Biz, Atatürk'ün kişiliğinde de bunu buluruz:

Atatürk; Namık Kemal'i, Tevfik Fikret'i, Mehmet Emin'i okuyarak özgürlük, vatan ve ulus bilicini elde etmiştir. Örneğin; Namık Kemal'in “Vatan Mersiyesi” adlı şiirinde yer alan:

“Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini,
Yok imiş kurtaracak bahtı kara mâderini!...”

beytini okumuş, nazire yoluyla

“Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini,
Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini!..”

diyecek kadar onu kültürüne katmıştır. Tevfik Fikret'in Rübâb-ı Şikeste'de kendisini takdim ettiği:

“Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem per ü bâl;
Kendi cev'im, kendi eflâkimde, kendim tâ'irim.
İnhinâ tavk-ı esâretten girândır boynuma;
Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şâirim”

şiirinden esinlenerek:

“Öğretmenler! Cumhuriyet sizden fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür, nesiller ister!” demiş, kendisini ulusal kültür kaynaklarından nasıl beslediğinin ip uçlarını vermiştir. Bireyin, bulunduğu toplumun doğal gelişiminin ortaya koyduğu birikime sahip ve bu birikimin katkılarıyla yüksek bir nitelik kazanmak, kültürlü olmak demektir. Atatürk bunun ender örneklerindendir. Bu yüzden ona asker ve devlet adamı yanında, kültür adamı sıfatını da vermek yanlış olmaz.

Birey ve ulus varlığının bu temel ögesi, dil yardımıyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu nedenle

kültürün hemen yanı başında dil, ulus kimliğini oluşturan temel kavramdır. Ulus olmada, ulus kalmada, ulus bilincine ulaşmada dilin önemli bir yaptırım gücü vardır. Aslında bireyin ve ulusun gücü, dilin gücünden başka bir şey değildir. Büyük kültürler, büyük dilleri; büyük diller de, büyük ulusları yaratır. Bunun tersi de doğrudur; büyük diller, büyük ulusları; büyük uluslar da, büyük kültürleri meydana getirirler. Demek ki dil, ulus olmada önemli bir ögedir. Dil, birey ve topluma “mensubiyet” (aitlik) duygusu aşılar. Ulus “mensubiyet” duygusundan başka nedir? Dil; bireyi bencil, çıkarıcı ve umarcı düşüncelerden uzaklaştırır. Onu kaderde, kıvançta, tasada ortak bir insan kitlesi yani “ulus” yapar. Her dil bunu yapabilir mi? Hayır. Bu başarı, ancak güçlü dillerin işidir. Bugün sayıları, 3000’e varan dillerden kaç tane temsilcisi bulunduğu toplumu ulus bilincine yükseltebilmiştir? Bu dillerin bir çoğu ya konuşma dili, ya halk dili, ya da bölge dili olarak kalmış, gelişmemiştir.

Türk dilinin daha VIII. yüzyılda, temsilcisi bulunduğu topluma “Türk” lük bilincini kazandırdığını görüyoruz. Orhon Yazıtları’nda Kağan Bilge kendini “Ben Türk Bilge Kağan” diye takdim eder. “Ben Bilge Kağan’ım.” demez. Kendini sıradan bir insan olarak görmez. Kimliğinin farkındadır. O, “Türk”tür. Yöneticisi olduğu topluma da “Ey Türk budun!” diye seslenir. Bu kullanımlar bugün sosyolojik anlamda “ulus” bilincini tıpatıp karşılamasa bile bir “mensubiyet duygusu”nun, bir toplum bilincinin varlığı belirgindir. Böylece Türk dili, hem birey hem de toplum olarak “mensubiyet duygumuzu” ortaya koymuştur. Bu, Türk dilinin gücünü gösterir. Ancak, tarihsel çizgisi izlendiğinde, bu güzel dilin varlığının, zaman zaman tehlikelerle yüz yüze geldiği bir gerçektir. Bu konuda daha ilk dikkatler Orhon Yazıtları’nda ortaya konur. Türk ulusu, Türk adını bırakınca; Çin ulusu, Çin adını tutunca bir ulusun, bir başka ulus içerisinde eriyip yok oluşu kaçınılmaz olur: “Beylik erkek evladını kul kıldın. Hanımlık kız evladını cârîye kıldın.”

Dildeki yozlaşmaya dair bu ilk uyarılardan sonra, XI. yüzyılda, Kaşgarlı Mahmud’un büyük gayretleri ile karşılaşırız. O, Türkçenin geniş bir alana yayılmış, çeşitli etkenlerle yitmeğe yüz tutmuş darmadağın; fakat, zengin söz varlığını Türk ellerini adım adım dolaşarak toplamış ve Türk kültürünün, Türk dilinin görkemli eserini Divânü Lûgat’it-Türk’ü Türk ulusuna armağan etmiştir.

Yusuf Has Hacıp Kutadgu Bilig, Edip Ahmet Atabetü’l-Hakâyık adlı eserleriyle XI ve XII. yüzyıllarda Türk dilinin en zengin örneklerini vermişlerdir. XIII. yüzyılda Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled ve Karamanoğlu Mehmet Bey’in Türk diline değerli hizmetleri olmuştur. Özellikle Karamanoğlu Mehmet Bey’in Arapçanın bilim dili, Farsçanın sanat dili olarak büyük ilgi gördüğü bir ortamda Türk diline sahip çıkması, Selçuklu Hükümdârı Alâeddin Keykubat’tan Konya’nın alınmasından sonra 13 Mayıs 1277’de “divan”, toplayarak “Şimden girü hiç kimesne kapuda ve dîvânda ve mecâlis ve seyrânda Türkî dilinden gayri dil söylemeye.” buyruğunu vermesi, Türk diline üstün bir değer verdiğini gösterir. Bu buyruk, Anadolu’da Türk yazı dilinin temelini atmak konusunda önemli rol oynamıştır denebilir. Bu Türk dili tarihinde dönüm noktası olmuştur. Ancak bu buyruktan zaman zaman uzaklaşmış, Türk dilinin gelişimi engellenmiştir. Eğer bu yanlışla düşülmeseydi Türk dili bugün yedi yüz elli yıl boyunca işlenmiş, incelenmiş, zengin bir bilim, kültür ve sanat dili olabilirdi. Ancak biliyoruz ki: “hâfıza-yı beşer, nisyân ile malûldür.”

Arada bir Türk dili şimşeginin çıktığını, bu Türk dili sevdalılarının katkılarıyla dilimizin gürül gürül kullanım örneklerinin verildiğini ve bunların günümüze kadar ulaştığını görüyoruz. XIV. yüzyılda Batı Oğuzcasının bağımsız bir yazı dili haline gelmesinde büyük bir görev üstlenmiş olan Yunus Emre tek başına, o sınırsız güzelim Türkçesiyle dilimizin en güzel örneklerini vermiştir. Bu görkemli Türkçe, bugün bile dil zevkimizi beslemektedir diyebiliriz.

Ne yazık ki bu güzel dilin değerini pek bilmemiş, bilememişiz. XV. yüzyılda Âşık Paşa'nın meşhur eseri Garipnâme'nin "Mukaddime"sinde Türkçe ve Türklük için şu çığlığı attığına tanık oluyoruz:

"Kamu dilde var idi zabt ü usûl
Bunlara düşmüş idi cümle ukûl
Türk diline kimsene bakmaz idi
Türkler'e hergiz gönül akmaz idi"

"Türk dahi bilmez idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri"

Böylece Âşık Paşa Arapça ve Farsçaya karşı "avam dili" sayılan Türkçeyi savunmuş, aydınları da, eserlerini Türkçe ile yazmağa davet etmiştir:

"Çün bilesin cümle yol menzillerin
Yirmegil sen Türk ü Tâcik dillerin"

XV. yüzyılda Aydınî Visâlî ile başlayan, XVI. yüzyılda Edirneli Nazmî, Tatavlı Mahremî ile gelişen "Türkî- i Basît" cereyânı; ne XVII. yüzyılda Sabit'in halk söyleyişlerini, atasözlerini, deyimleri kullanma çabası ne de XVIII. yüzyılda Nedîm'in İstanbul söyleyişini esas alan "mahallîleşme cereyânı" Türkçeyi içine düştüğü durumdan kurtaracak girişimler olamadı. Artık Türkçe büsbütün çıkmaza girmiş, Arapça ve Farsçanın sözcükleri, tamlamaları, dil bilgisi kuralları bünyesini iyice sarmıştı. Yazılanları ne Araplar ne Farslar ne de Türkler okuyup anlayabiliyorlardı. Cümleler, yabancı sözcük ve tamlamalarla uzayıp gidiyordu. Ancak cümlelerin sonunda Türkçe "-dır, -dir, -dur, -dür; -tır, -tir, -tur, -tür" eklerinden biri veya bir fiil kullanılıyordu.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Tanzimat Sonrası Türk aydınlarının geneli bu durumdan kurtulmanın yollarını aramışlardır. Yazı dilinin sadeleşmesi gereğini dile getirmişlerdir. Şinasi Tercümân-ı Ahvâl'e yazdığı "Mukaddime" de "giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme" almayı hedefliyordu. Adına "Sâfi Türkçe" dediği dil ile şiirler yazıyordu. Namık Kemal "Mukaddime-i Celâl"inde "işte okumak bilenlerin ekseri, edebiyat denilen âsârımızı istima' ederken, başka lisanda yazılmış bir dua zannıyla âmin-hân olageldiklerinden....." söz etmiş, meşhur makalesi "Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" de dilin "ıslahı" nı istemiştir. Ziya Paşa "Şiir ve İnşâ" adlı makalesinde işi, sadece dilin sadeleştirilmesi noktasında bırakmayıp edebiyat alanına taşımış ve bizim asıl edebiyatımızın halk edebiyatı olduğunu da savunmuştur.

Şemseddin Sami, Hafta dergisinde yazdığı “Lisân-ı Türkî-Osmanî” başlıklı makalelerinde Osmanlı diye bir ulus olmadığını, Osmanlı diye bir tabirin de olmayacağını; ulusun adının Türk, dilinin de Türkçe olduğunu açıkça dile getirmiştir. Bütün bu aydınlarımız Türkçe için didindiler, çalıştılar. Dilde bir sadeleşme yolu aradılar. Ancak bu gayretler 1911 yılında Genç Kalemler Dergisi’nde başlatılan “Yeni Lisan Cereyânı” ile bir neticeye ulaştırıldı. Ömer Seyfettin, Ali Cenap, Ziya Gökalp dilde sadeleşme işini bilinçli olarak ele aldılar. Bunun için bir sözcüğün Türkçesi varsa mutlaka Türkçesinin kullanılmasını, tamlamaların çözülerek Türk dil bilgisi kurallarına göre yazılmasını, ancak dilimize yerleşmiş halk-aydın tarafından kullanılan sözcüklerin kullanımının sürdürülmesini düşünüyorlardı. Ömer Seyfettin Genç Kalemler’e yazdığı “Yeni Lisan” makalesinde bu düşüncelerini açıklıyor, dilde sadeleşmenin ölçüsünü veriyordu. Yeni ihtiyaçlar ve terimler ise, Arapça köklerden türetilen kelimelerle karşılanmalıydı. Ziya Zökalp bunun bazı örneklerini veriyordu. Fransızca “realite” ye karşılık “şe’niyet”, “ideal” e karşılık “mefkûre”, “Culture”e karşılık “hars” sözcüklerini yapıyordu. Oysa Ziya Gökalp:

“Evinin yemişi erikle elma,
Komşunun bağından hurmayı alma
Başka dile uymaz annenin sesi,
Her sözün ararsan vardır Türkçesi”

diyordu; ama dile yerleşmiş Arapça ve Farsça sözcüklerin dilden atılmasına karşı çıkıyor, kimi yabancı kelimelerle (feodalizm, rönesans, reform, aristokrat, demokrat gibi) tekniğe ait kelimelerin (vapur, şimendifer, telgraf, telefon, tramvay gibi) aynen alınmasını istiyordu. Hele yeni ihtiyaçların ve terimlerin Arapça yapılması hiç de hoş değildi. O halde Türkçenin kimliğini bulmada “sadeleşme” yeterli miydi? İşte Cumhuriyet dönemi dil çalışmalarının ve tartışmalarının temelinde bu soru yatar. Dava yeterli ve yetersiz diyenler arasında cereyan eder. “Yeterlidir” diyenler, dilde yenileşme başka bir deyişle Türkçeleşme sorununun “sadeleşme” olduğunu savunmuşlardır. “Hayır, yetersizdir.” diyenler ise sadeleşmenin gerekli olduğunu, ancak yeterli olmadığını ileri sürmüşlerdir. Dilde yeni sözcük ihtiyaçlarını ve terimleri, Türkçe köklerden hareketle Türkçenin ekleri yardımıyla karşılanması ve dile geçmiş Arapça ve Farsça sözcüklere Türkçe karşılıklar bulunması düşüncesi dilde sadeleşme akımına paralel doğan bir akımdır. Fuat Köseraif ve arkadaşları “sadeleşme”ye karşı “tasfiye”yi savunmuşlar, dilde bu görüş Cumhuriyet dönemine de ulaşmıştır.

Türkçe, Cumhuriyet döneminde de Türk kültürünün temel sorunlarından biri olarak varlığını sürdüregelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun yerine bir ölüm kalım mücadelesi sonrasında, yeni Türk devleti kurulmuş, böylece siyasal özgürlük kazanılmıştır. Bu kazanımın daha ilk yıllarında dilimizdeki sorun şöyle ortaya konmuştur: “Türkiye’nin millî dili İstanbul Türkçesidir; buna şüphe yok! Fakat, İstanbul’da iki Türkçe var: Biri konuşulup da yazılmayan İstanbul lehçesi diğeri yazılıp da konuşulmayan Osmanlı lisanıdır. Acaba millî dilimiz bunlardan hangisi olacaktır.”

Yazı dilinin konuşma diline dönüştürülmesini imkansız bulan Ziya Gökalp, sorunun çözümü için şu öneride bulunur: “Konuşma dilini yazmak, yazı dili haline getirmek!”

Öneri “ulusal dil”dir; çünkü toplumsal bir zihniyet değişimi yaşanacaktır. Bu “ümme” bilincinden “ulus” bilincine yönelimdir. Ulus kavramı “belli bir biçimde dili kuran bir insan kitlelerinin kavramı” olduğuna göre, ulusal kimliği belirlemede dil, önemli bir ögedir. Cumhuriyet dönemi dil çalışmalarına damgasını vuran Atatürk de dilin bu nitelikteki önemini fark etmiştir. Bu fark edişini: “Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili; dillerin en zenginlerindendir, yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini

korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” diyerek ortaya koymuştur.

Bir dilci olmamasına rağmen Atatürk’ün dile yaklaşımı oldukça isabetlidir. Ulus bilinci, dil ile kazanılır. Bir ulusa ait olma duygusu ile dil arasında sıkı bir bağ vardır. Atatürk, ulusu: “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.” şeklinde tanımlayarak dilin ulusumuzun yaşantısındaki yerini şöyle belirler: “Türk milletinin dili, Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk dilini sever ve onu yükseltmek için çalışır.

Bir de Türk dili, Türk milleti için mukaddes bir hazinedir; çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde, ahlâkının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlarının, elhasıl bugün, kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”

Atatürk bu düşüncesini “Türk demek dil demektir.” biçiminde ortaya koymuştur.

Çizilen hedefe ulaşmak için işin altyapısının oluşturulması gerekiyordu. Cumhuriyet’in kabulünün hemen arkasından Tevhîd-i Tedrisât (eğitimin birliği) kanunu çıkarılır. Bu, Türk dilinin kimliğini bulmada önemli bir adımdır. Artık öğretimde Türkçe ön plandadır. Dil ile ilgili çalışmaların düzenli bir biçimde yürütülmesi düşüncesiyle, Bakanlar Kurulu tarafından 23 Mayıs 1928 tarihinde, bir “Dil Encümeni” kurulur. Bu encümen a) Alfabe b) Gramer komisyonlarına ayrılarak çalışmalarına başlar. Alfabe komisyonu, kısa sürede çalışmasını tamamlayıp raporunu sunar. Raporda, yeni bir alfabaya geçiş önerilir. Atatürk bunu benimser, destekler. Latin asıllı yeni Türk alfabesi, 1 Kasım 1928’de kabul edilir.

Atatürk, Türkçeye kimliğini kazandırma yolunda bir adım daha atıyordu. Takvim, saat, rakamların değiştirilmesi, Tevhîd-i Tedrisât yasası, yeni harflerin kabulü ile düşündüğü dil devriminin altyapısını kurmuş oluyordu. Şimdi sıra dil devrimindeydi.

Atatürk, tarihimizi gelişmemiz için bir güç kaynağı olarak görüyordu. Bu yüzden bir yandan dil ile ilgilenirken diğer yandan tarihimizle de ilgileniyordu. Hatta Türk Ocakları bünyesinde 28 Nisan 1930’da bir Türk Tarihi Tetkik Heyeti kurulmuştu. Bu heyet, Türk Tarihinin Ana Hatları adlı bir kitap da yayımladı. Atatürk, Türk tarihinin araştırılıp incelenmesiyle, Türk dilinin karanlık devirlerinin aydınlanacağına, Türkçenin geleceğine yön verilebileceğine inanıyordu. Türk Ocakları’nın kapanması üzerine adı geçen heyet 15 Nisan 1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ni kurdu. Böylece, dil devriminin uygulanabilmesi için gerekli altyapı oluşturulmuş, bütün hazırlıklar yapılmıştı.

Dil konusunun çizilen hedefe ulaşabilmesi için, başlı başına bir kuruluşa gereksinim vardı; çünkü, dil konusu üzerinde çalışmalar sürdükçe, işin kapsamının ne kadar büyük ve geniş olduğu bir bir ortaya çıkıyordu. Sözlük, terim, etimoloji çalışmalarının yanı sıra bir gramer çalışmasına gereksinim vardı. Bunlar da yetmiyordu. Dilimizin başka dillerle ilişkisini araştırmak için filoloji ve linguistik çalışmalarının bir sonuca getirilmesi gerekiyordu. Bu işler harf devrimi yapılmadan kurulmuş olan “Dil Encümeni”nin gücünü aşıyordu. Onun yerine daha güçlü kurumlara gerek vardı. Bu yüzden Atatürk, 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti’ni kurdu. Cemiyetin başkanı, Samih Rifat’tı. Ruşen Eşref umumî kâtip, Celâl Sahir ve Yakup Kadri de üyeleri idi.

I. Türk Dil Kurultayı

Atatürk, Türk dilinin dünü, bugünü ve yarını üzerine düşünülmesini; araştırmalar, çalışmalar yapılmasını istiyordu. Bunların gerçekleştirilmesi için Atatürk'ün imzasıyla 26 Eylül 1932'de, Dolmabahçe Sarayı'nın büyük tören salonunda, I. Türk Dili Kurultayı toplandı.

Kurultay'da, Hüseyin Cahit'in dilde zorlama yapılmaması, onu "tabiî tekâmül"üne bırakmak gerektiği düşüncesi tartışmalara yol açmıştır. Kurultayda bu fikre Hasan Âlî, Ali Canip, Fazıl Ahmet, Sadri Ertem, Samih Rifat ve Fuat Köprülü gibi isimler karşı çıkmışlardır. Özellikle Köprülü: İster determinizm olsun, ister Darwin ve Spencer tarafından ortaya konmuş olan Tekâmül Nazariyesi olsun "İçtimai hadiselerde beşerin iradesini hiçbir zaman inkar etmemişlerdir." diyerek karşı çıkar.

I. Türk Dil Kurultayı'nda Türk dilinin içinde bulunduğu sorunları dilcilik biliminin ölçüleri içerisinde ele alıp incelemek için şu çalışma programı kabul edilmiştir:

1. Osmanlıca sözcüklere Türkçe karşılık bulmak.
  2. Yazı dilimizden bu tür sözcükleri tarayıp yeniden kullanım alanına çıkartmak.
  3. Konuşma dilimizdeki Türkçe sözcükleri derlemek, kullanıma vermek.
  4. Türkçenin tarihini araştırmak.
  5. Türkçenin yapısını incelemek.
  6. Yeni Türkçe sözcükler türetmek.
  7. Bilim dallarının sözcüklerini, yani terimleri türetmek.
- Böylece, Türkçe için başarılı bir temel atılmış oluyordu.

II. Türk Dil Kurultayı

18 Ağustos 1934'te yine Dolmabahçe Sarayı'nda toplandı. Bu kurultayda Türkçedeki unvanlar sorunu ele alındı. Hacı, Hafız, Ağa, Paşa gibi unvanlar yerine; Bay, Bayan, General gibi unvanlar getirildi.

III. Türk Dil Kurultayı

III. Türk Dil Kurultayı, 24 Ağustos 1936'da yine Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirildi. Bu kurultaya damgasını vuran Güneş-Dil Teorisi oldu.

Güneş-Dil Teorisi

Güneş-Dil Teorisi Türkçenin eskiliğini ispat etmek, hiç olmazsa ileri sürmek amacıyla ortaya atılmıştı. Sonradan bazı çevrelerin ortaya attığı gibi asla bir dönüş yolu değildi. Nitekim, Atatürk ölümüne kadar yeni Türkçe sözcükler, terimler yarattı. Halbuki Güneş-Dil Teorisi 1935'te hazırlanmış, 1936'da kamuya açıklanmıştı. Atatürk ise 1937-1938 yıllarında Türkçe kök ve eklerden öz Türkçe terimler türetmeye devam etmişti. Bu durum nasıl olur da Atatürk'ün öz Türkçeden döndüğü biçiminde yorumlanabilirdi.

Öte yandan Güneş-Dil Teorisi, Türkçe ile Batı dilleri arasında ortak bir kaynak bulunduğuna da dikkati çekiyordu. Bu bakımdan, Güneş-Dil Teorisi, batıdan gelen sözcüklere karşılık bulmada bir esneklik getiriyordu. Her sözcüğün Türkçesi aranacak, her yeni terim, Türkçe köklerden Türkçe eklerle kurulacaktı.

Yalnız dilimizdeki "lambda, masa, elektrik" gibi Batı kaynaklı eski yabancı sözcüklerin durumu ne olacaktı? Bunları değiştirmekle Türk dilinde bir karışıklık, bir yoksulluk yaratılmaz mıydı?

Atatürk, sorundaki etkenlerin bir değil bin olduğunu, çözümünde çeşitli yollardan gidilerek

sonuçlandırılması gerektiğini biliyordu. Bazı yabancı sözcükler elbetteki dilimizde kalacaktı ama bunların oranı, Türkçeyi bastırarak, boğacak ölçüde olmayacaktı. Türkçenin gelişmesi için Atatürk, kök ve ek bakımından gerekli yolları göstermiş örneklerini vermişti. Güneş-Dil Teorisi'yle de dildeki bazı yabancı sözcüklerin Türkçe ile ortak olan kaynakları açıklanıyordu.

Dilin kökeni hakkındaki teoriler, çok iyi bilinenle hiç bilinmeyen arasında köprü kurmaktan ibaretti. Bu köprünün bir ayağı sağlam basıyor, öteki ayağı bilinmeyene karışıyordu. Tanınmış dilcilerin çoğu köken sorunlarında daima böyle bir köprü kuruyorlar, bilinmeyi, bilinmeyenle açıklıyorlardı.

Kimi, dilin “ah, oh” gibi ünlemlerden, kimi “şırıltı, mırıltı” gibi doğa seslerini taklitten, kimi de “bu, şu” gibi gösterme adıllarından doğduğunu ileri sürüyordu. Atatürk, bu teoriyle yerli ve yabancı ünlü dilcilerin dikkatini Türk diline çekip bundan Türk ulusunu yararlandırmak istiyordu. Mademki dilcilerin çoğu dilin ilk doğuşu dolayısıyla bir kökenden birleşiyorlar, o halde, bütün dillerin aynı kaynaktan çıktığına inanıyorlar demekti. Bu ortak kaynak, bütün dünyanın ortak ilgisini çeken “güneş” olabilirdi. İlk insanlar, “bu, şu” gibi adılara, “ah, oh” gibi ünlemlere ulaşmadan ilk düşünce ve duygularını “güneş” in karşısında seslendirmiş olabilirlerdi. Bu ses de Türk dilindeki “ağ/ak” sözleriyle biçimlenmişti, “ağ-ar-mak, ak-ar-mak” gibi türevleri bu izleri taşıyordu.

Ses bilgisine göre de, en kuvvetli ünlü “a” sesiydi, “ğ” de, yarı ünlü sayılırdı. Daha doğrusu ünlünün ünsüzle uzatılmasından başka bir şey değildi. Bu ilk sesi bulduktan sonra, Türkçenin yapısında olduğu gibi “ünlü+ünsüz” sıralanışını esas tutmak gerekiyordu.

Bu teori, pek çok dilcinin gözünden kaçan Türk diline ait bazı özellikleri de getiriyordu. Türkçede bütün sözcükler genel olarak ünlüyle başlıyor, ünsüzle bitiyordu. Türk dili sözcüklerine bakılacak olursa, “a-, e-, o-, ö-, u-, ü-, ı-, i” gibi ünlülerle başlayan sözcüklerin çokluğu dikkati çekiyordu. Özellikle sözcüklerin ünsüzle bittiğini örnekleriyle göstermek daha kolaydı. “kışla, yayla, kumla” gibi sözcüklerin, “otlak” sözcüğünde olduğu gibi son seste bir “k” ünsüzü, “evli, adli” gibi yine ünlüyle bitmiş sanılan sözcüklerin de sonunda bir “-g” ünsüzü ile kapandığı dilcilerce de kabul edilmekteydi. Anadolu ağızlarında “şimdi” yerine “şimdik”, “evce” yerine “evcek” demek, sondaki ünlüyü bir ünsüzle kapatmak, söze bir kesinlik, bir destek vermektir. Böylece her sözcükte bir ünlüyle başlama, bir ünsüzle bitme ilkesi Türkçede olduğu gibi başlangıçtaki bütün diller için de kabul ediliyordu. Böyle birkaç ortak söz fosilinden, değişik zamanlarda, çeşitli bölgelerde çeşitli diller doğmuş, çeşitli çekimler ve ekler dillerin birbirinden ayrılmasını sağlamıştı. Kısaca başlangıçta sözler ortaktı; yapıları sonradan gelişe gelişe dilleri birbirinden ayırmıştı. Zaten Hint-Avrupa etimoloji sözlüklerinde olduğu gibi sözcüklerin kaynağı çok defa bir iki ünsüz kalıntısına dayanıyordu. Bu ünsüzler türlü ağızlarda çeşitli ünlülerle besleniyor, türlü ulusların söz hazineleri meydana geliyordu. Bu bilim gerçeğine dayanan Atatürk, bazı köklere kaybolan sesleri tekrar ekleyerek, teori bakımından aslına uygun bir biçime ulaşmanın yollarını arıyordu. Bu düşünceden Güneş-Dil Teorisi'nin ikinci ilkesi doğdu. Bu ilke, ses bakımından birbirine çok yakın ünsüzlerin birbirinin yerine geçmesidir ki modern fonetik de bu esasları kabul etmiştir. “b, p, v, f, m” gibi dudak ünsüzlerinin türlü ağızlarda veya dillerde, çeşitli bölgelerde birbirinin yerine geçtiği çok görülür ve diş, damak, gırtlak ünsüzleri için de aynı görüş geçerlidir. Bu iki ilkeye dayanan Güneş-Dil Teorisi, kaybolan ünlüleri köklere dolduruyor, değişen ünsüzleri yerlerine koyuyordu.

Güneş-Dil Teorisi'nin üçüncü ilkesi, teorinin bir başka özelliğini gösteriyordu ki bu özellikte de hayret edilecek bir sezîş vardı. Bu ilkeye göre, bazı ünsüzlerde bazı anlamlar birikmişti. Bir artdamak “k” sesinde dünya dillerinde “yakma, yanma, sıcaklık” kavramlarına rastlanıyordu. Bunun gibi bazı ünsüzlerde bazı kavramlar toplanmış, çevrelenmişti.

Başlangıçtaki birliğe, geliş yolları göz önünde tutularak, geri geri gitmek gerekirdi. Halbuki Güneş-Dil Teorisi'ne örnek verenlerin bazıları, iki ayrı dilin sözcüklerinin eski köklerini karşılaştıracakları yerde, son biçimindeki örneklerini karşılaştırıyorlar ve açıklamaları bilimsel açılardan uzaklaştırıyorlardı. Kısaca Güneş-Dil Teorisi'ndeki gerçeği yorumlamada aşırıya kaçıldı, dil ve bilim olanakları zorlandı.

Atatürk, dil devrimi ile, çeşitli denemeler ve atılımları ile, dilin sadeleşmesi, özleşmesine verdiği büyük önemle, ülkeyi kurtardığı gibi, hiç şüphesiz, Türk dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmış oldu.

Dil devrimi ile alınan yolu bir defa daha kesin olarak görebilmek için, özlenen Türkçeyi arayanların topluluğu sayılan dil kurultaylarından, ilk kurultaydaki Osmanlıca ile sonuncu kurultaydaki Türkçeye bakmak yeter. 1932 ile 1982 yılları arasında geçen elli yılda, önceki altı yüzyılda yapılamayan sadeleşme, Türkçeleşme, özleşme, ancak 1928'de Atatürk'ün önderliği altında dil devrimine verilen büyük hızla başarılmış oldu.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

Atatürkçülük, MEGSB Yayınları, İstanbul, 1988.

Aksan, Doğan, **Türkçenin Gücü**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.

Ergin, Muharrem, **Orhun Abideleri**, MEB Yayınları, İstanbul, 1970.

Hatiboğlu, Vecihe, **Cumhuriyetin 50. Yılında Ölümsüzlük Atatürk ve Dil Devrimi**, TDK Yayınları, Ankara, 1973.

İnan, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Bilgiler**, Ankara, 1959.

Kaplan, Mehmet, **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1989.

Kaplan, Mehmet, **Türk Milletinin Kültürel Değerleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Kocatürk, Vasfi Mahir, **Namık Kemal'in Şiirleri**, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971.

Korkmaz, Zeynep, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yayınları, Ankara, 1995.

Korkmaz, Zeynep, **Atatürk ve Türk Dili Belgeler**, TDK Yayınları, Ankara, 1992.

Levend, Agah Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK Yayınları, Ankara, 1972.

Namık Kemal, **Mukaddime-i Celâl**, Kütüphane-i Ebüzziyâ, 1305.

Ömer Seyfettin, **Yeni Lisan**, Genç Kalemler, 8 Nisan 1327, nr. 1. (1911)

Şemseddin Sami, **Lisan-ı Türki-Osmanî**, Hafta, 10 Zilhicce 1298, nr. 12. (1880).

Şinasi, **Makaleler**, Hz. Tansel, Fevziye Abdullah, Dün-Bugün Yayınevi, Ankara, 1960.

Şinasi, **Müntehabât-ı Eş'âr**, Hz. Beken, S., Dün-Bugün Yayınevi, Ankara, 1960.

Tansel, Fevziye Abdullah, **Ziya Gökalp Külliyyatı-I, Şiirler ve Halk Masalları**, TTK Yayınları, Ankara, 1977.

Tasvir-i Efkâr, 17 Rebiülâhîr 1283 (1866), nr. 417.

Tevfik Fikret, **Rübâb-ı Şikeste**, İstanbul, 1315.

Tekin, Talat, **Orhon Yazıtları**, TDK, Ankara, 1988.

Turan, Ş., **Atatürk ve Ulusal Dil**, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, Eylül 1998.

Ziya Paşa, **Şiir ve İnşa**, Hürriyet, 20 Cemâziyelevvel 1285, nr. 11.